

УДК 37.032

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi50.294>

Денисяк Ю. В.,
orcid.org/0000-0002-3111-1753

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті проаналізовано сутність та зміст компетентнісного підходу та його важливої і необхідної складової – здоров'язбережувальної компетенції дошкільників. Доведено, що умови сьогодення вказують на необхідність пошуку нових стратегій та парадигм виховання з урахуванням процесів глобалізації, інформатизації, інтеграції, урбанізації та технологізації суспільного життя, де освіта відіграє вагомую роль.

Стверджуємо, що формування життєвих компетенцій людини слід розпочинати з раннього віку, коли активізовані усі сензитивні періоди дитини, розпочинається її безпосереднє знайомство зі світом, природою, людьми. Особливо важливими інституціями, які системно впливають на означені процеси, визначаємо родину, заклади дошкільної та позашкільної освіти. Серед ключових компетенцій, які є життєво важливими для кожної людини впродовж усього її життя, є здоров'язбережувальна компетенція. Її формування слід системно розпочати у рамках дошкільного віку, поступово збагачуючи і розширюючи її зміст та прикладний аспект.

Метою ключових компетенцій у сучасному їх трактуванні та розумінні визначено створення такого освітнього поля, яке було б орієнтоване на потреби сьогодення та майбутнього. Слід потурбуватися не лише про технологічні, економічні, соціальні реалії, але передовсім про здоров'я дитини з раннього віку.

Сутність та зміст здоров'язбережувальної компетентності полягає в тому, щоб системно виховувати і підтримувати природний баланс дитячого життя, найширше використовувати природні чинники для організації життя дітей, розвивати моторні навички, поглиблювати знання дитини про своє здоров'я та здоров'я інших людей, створювати умови для пропаганди здорового способу життя, вчити набуття навичок охорони здоров'я тощо. Загалом слід вважати пріоритетом вироблення стандарту здорового способу життя з раннього віку. Доцільними у цьому процесі вбачаємо також інноваційні технології, які допоможуть педагогу та дитині реалізувати здоров'язбережувальну компетентність і широко втілити її у практику власного життя.

Ключові слова: компетентнісний підхід, дитина-дошкільник, заклад дошкільної освіти, здоров'язбережувальна компетенція, дошкільний вік, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми. Умови сьогодення вказують на необхідність пошуку нових стратегій та парадигм виховання з урахуванням процесів глобалізації, інформатизації, інтеграції, урбанізації та технологізації суспільного життя, де освіта відіграє вагомую роль. Суспільний прогрес вимагає швидкого пристосування людини до нових, динамічних умов життя, які часто є новими і цілком непередбачуваними: «Динамічні зміни життя, оновлення інформації та колосальні темпи її нагромадження, розвиток технологій та організаційні зміни зумовлюють потребу в особистості, здатній гнучко й оперативно адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж усього життя, розвиватися та творити» [7].

На зміну знаннєвій парадигмі, коли знання визначалися пріоритетом освіти, приходять компетентнісна, яка передбачає формування у людини вмінь

приспосовуватися та адаптовуватися до викликів світу засобом знань. Сьогодні немає сумніву в тому, що «компетентнісний підхід – не лише один з тих чинників, що сприяють модернізації змісту освіти. Слід зазначити, що він лише доповнює ту низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей» [4].

Знання, вміння та навички, котрими людина оволодіває впродовж життя, починаючи із родини, закладу дошкільної освіти, навчаючись у школі, беззаперечно, є необхідними і важливими. Проте недостатність знанневого підходу визначається самим життям і його суспільними викликами. Саме тому актуальності сьогодні набуває поняття компетентної особистості. Саме компетентності, «на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня-випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентностей як «здатність застосовувати знання й уміння», що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях» [там само].

Формування життєвих компетенцій людини слід розпочинати з раннього віку, коли активізовані усі сензитивні періоди дитини, розпочинається її безпосереднє знайомство зі світом, природою, людьми. Особливо важливими інституціями, які системно впливають на означені процеси, визначаємо родину, заклади дошкільної та позашкільної освіти. Серед ключових компетенцій, які є життєво важливими для кожної людини впродовж усього її життя, є здоров'язбережувальна компетенція. Її формування слід системно розпочати у рамках дошкільного віку, поступово збагачуючи і розширюючи її зміст та прикладний аспект. Цей процес триватиме усе життя людини.

Збереження і зміцнення здоров'я населення – пріоритетний напрям діяльності провідних європейських держав: ще 1981 р. Мадридська конференція міністрів охорони здоров'я європейських країн визнала здоров'язбереження людини центральною проблемою розвитку держави; 1988 р. Комітет міністрів країн-членів Ради Європи ухвалив докладні рекомендації щодо впровадження курсів з охорони здоров'я в усі ланки освітніх закладів європейських держав, де було наголошено: здобуття знань валеологічного характеру є важливим для всіх вікових груп населення, а найважливішим – для дітей та юнацтва, оскільки вони найлегше можуть адаптуватися до змін у способі життя і саме від них залежить майбутнє будь-якої держави [2].

Аналіз досліджень. Проблема компетентнісного підходу стала актуальною для українських учених і визначила пріоритетні напрямки її розробки. Серед них відзначимо такі: сутність і завдання компетентнісного підходу; його методологія; вітчизняний та зарубіжний досвід реалізації компетентнісного підходу; формування ключових компетентностей у дітей; специфіка реалізації компетентнісного підходу у різні вікові періоди тощо. Серед учених, які активно і результативно долучилися до розробки проблеми компетентнісного підходу, слід відзначити Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Вишневського, О. Глузмана, О. Дубасенюк, О. Локшину, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, О. Сухомлинську, С. Трубачеву та ін.

Мета статті – проаналізувати сутність та зміст компетентнісного підходу і його важливої і необхідної складової – здоров'язбережувальної компетенції дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Фахівці країн Європейського Союзу у царині компетентнісного підходу визначають сутність поняття «компетентностей» як здатність застосовувати знання й уміння, що забезпечує активне застосування знань та умінь та навчальних досягнень у нових, нестандартних життєвих ситуаціях [4].

Складовими компетентностей є знання, навички і ставлення, що дають підстави конкретній особистості ефективно й продуктивно діяти, виконувати певні функції,

реалізувати життєві цілі, досягати певних стандартів в освітній чи професійній галузі, у різноманітних суспільно та особистісно значущих видах діяльності.

Компетентність у перекладі з латинської означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має відповідні знання та життєвий чи професійний досвід. Компетентна людина відзначається такими значимими характеристиками як певні знання, здібності, способи діяльності, досвід спілкування та вирішення конфліктів, що дозволяють їй обґрунтовано судити про певну життєву чи професійну сферу й ефективно діяти в ній.

Основними положеннями у процесі реалізації компетентнісного підходу є такі:

- «формування компетентностей є результатом взаємодії багатьох різноманітних чинників;
- сучасне життя водночас вимагає від людини набуття певного набору, комплексу компетентностей, які називаються ключовими;
- вибір найважливіших загальних компетентностей, що називаються ключовими, має відбуватися на фундаментальному рівні, враховуючи актуальні світоглядні ідеї щодо суспільства й індивідуума та їх взаємодії;
- має бути врахований також вплив культурного й інших контекстів того чи іншого суспільства, країни;
- на відбір та ідентифікацію ключових компетентностей впливають суб'єктивні чинники, пов'язані з самою особистістю: вік, стать, соціальний статус тощо;
- визначення та відбір ключових компетентностей потребує широкого обговорення серед різних фахівців та представників різноманітних соціальних груп» [4].

Таким чином стверджуємо, що проблема компетентнісного підходу стає дедалі актуальнішою для української освіти, особливо у її прикладному змісті та визначенні конкретного педагогічного інструментарію для його реалізації на різних етапах життя людини. Крім того вчені та педагоги-практики визначаються із набором компетентностей для того, щоб їх формування у конкретної людини дало їй можливості якнайкраще реалізуватися у соціумі, відбутися особистісно і професійно.

Визначаючи основні, сутнісні, визначальні характеристики та ідеї компетентнісного підходу О. Глузман наголошує на тому, що:

- «компетентнісний підхід не є принципово новим для освіти, оскільки вона завжди орієнтувалася на набуття узагальнених способів діяльності;
- компетентність не протиставляється знанням, умінням, навичкам, вона їх вміщує, хоча не є їхньою простою сумою;
- компетентність охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо» [3].

Таким чином учений підсумовує генезу, сутність, складові та інституційне забезпечення компетентнісного підходу в умовах сьогодення. Ми ж наголошуємо на необхідності початку реалізації компетентнісного підходу у вікових рамках дошкільця.

У сучасному мінливому світі кожній людині, зокрема дошкільнику, знадобиться широкий спектр умінь і компетенцій задля адаптації у соціумі. Більше того, навчаючи сучасних дітей у дитячому садку ми повинні усвідомлювати, що дитина змушена буде постійно розвивати свої ресурси через темпи тих змін, що відбуваються у світі. Вважаємо, що їх ритм не знизиться і в майбутньому.

Метою ключових компетенцій у сучасному їх трактуванні і розумінні створення такого освітнього поля, яке було б орієнтоване на потреби сьогодення та майбутнього. Слід потурбуватися не лише про технологічні, економічні, соціальні реалії, але, передовсім, про здоров'я дитини з раннього віку. Бо лише здорова людина

здатна успішно і комфортно реалізувати життєві плани. Отже, мова іде про здоров'язбережувальну компетенцію дитини-дошкільника.

Сучасні вчені наголошують на важливості здоров'я людини у всі періоди її життя, акцентують увагу на стані здоров'я людей, які працюють у сучасній освіті і визначають його одним із найважливіших складових життєвого комфорту людини [5].

Принагідно зауважимо, що українське дошкілля уже напрацювало значний теоретичний багаж і практичні шляхи реалізації компетентнісного підходу загалом і щодо формування здоров'язбережувальної компетенції зокрема. Це знайшло своє відображення у документах, які регламентують діяльність українського дошкілля, як державного, так і приватного. Серед них – Базовий компонент дошкільної освіти [1].

Базовий компонент дошкільної освіти – це державний стандарт, яким визначено вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дошкільників, а також регламентовано умови їх досягнення. Цей стандарт ґрунтується як на автентичних виховних традиціях українців, так і прогресивних світових тенденціях дошкільної освіти. У Стандарті йдеться про необхідність формування компетентностей дитини-дошкільника і визначено ключові, серед них: «рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована)» [1]. Наголошуємо, що рухова і здоров'язбережувальна компетентності є пріоритетними, мають особливо важливе значення у житті дитини, а їх формування триває в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя.

Гармонійний розвиток, фізичне, психічне та соціальне здоров'я дитини визначають здоров'я та економічний потенціал усього суспільства. Важливим завданням закладу дошкільної освіти є ознайомлення дітей із складовими здоров'я, методами та способами ведення здорового способу життя.

Сутність та зміст здоров'язбережувальної компетентності полягає в тому, щоб системно виховувати і підтримувати природний баланс дитячого життя, найширше використовувати природні чинники для організації життя дітей, розвивати моторні навички, поглиблювати знання дитини про своє здоров'я та здоров'я інших людей, створювати умови для пропаганди здорового способу життя, вчити набуття навичок охорони здоров'я тощо.

Здоров'язбережувальна компетентність, як свідчить Базовий компонент дошкільної освіти, – «це здатність дитини до застосування навичок здоров'язбережувальної поведінки відповідно до наявної життєвої ситуації; дотримання основ здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я у повсякденній життєдіяльності» [там само].

Свідченням сформованості цієї компетентності стають такі вміння і навички дошкільника:

- потреба в оволодінні методами і способами збереження та зміцнення власного здоров'я,
- наявність певних знань про людину та стан її здоров'я,
- усвідомлення сутності здорового способу життя,
- внутрішня мотивація до пізнання себе та природи,
- сформованість умінь та навичок здоров'язбережувальної поведінки.

У процесі формування здоров'язбережувальної компетентності дитина-дошкільник повинна усвідомити цінність здоров'я впродовж усієї тривалості життя людини, його значення для життєдіяльності, необхідність гармонії у системі «людина – природа» для забезпечення міцного здоров'я у всіх його виявах, а також набуття відповідних умінь,

що стосуються рухового режиму, збалансованого харчування та питного режиму (розуміє користь і шкоду різних продуктів та напоїв, вміє свідомо робити вибір між корисним і шкідливим харчуванням тощо), оволодіти уміннями безпечної поведінки в оточуючому світі, мати сформовані гігієнічні уміння та навички, елементарні знання з медицини та відповідної допомоги людям тощо.

Валеологічна освіта дитини-дошкільника повинна розглядатися сьогодні як довгострокова інвестиція у здоров'я громадян, а дошкільця трактується як перша системна ланка у цьому процесі.

Концепція формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників, на нашу думку, повинна передбачати:

- врахування цілісного підходу до здоров'я (всіх його аспектів та складових) та детермінант здоров'я, пов'язаних з людьми та навколишнім середовищем;
- використання сприятливих обставин та чинників здоров'я: програми (формальні, неформальні, інноваційні), освітні можливості, засоби, технології тощо;
- прагнення узгодити знання про здоров'я, які дитина отримує з різних джерел (сім'я, педагога, однолітки, ЗМІ, реклама тощо) і зробити їх доступними, зрозумілими, системними, активними і корисними для дошкільника;
- заохочення дітей до здорового способу життя та створення умов і можливостей для зміцнення здоров'я в закладах дошкільної та позашкільної освіти;
- особисту зацікавленість та спрямованість дитини на здоровий спосіб життя, вмотивованість валеологічної поведінки, усвідомлення необхідності єдності з природним оточенням задля збереження та зміцнення здоров'я.

Загалом слід говорити про вироблення стандарту здорового способу життя з раннього віку. Доцільними вбачаємо у цьому процесі також інноваційні технології, які допоможуть педагогу та дитині реалізувати здоров'язбережувальну компетентність і широко втілити її у практику власного життя: «Сьогодні в освіті активно впроваджується чимало інноваційних технологій для успішного навчання, усебічного гармонійного розвитку дітей. Процес формування здорового способу життя особистості полягає у власній активності дитини, а результат досягається за допомогою інноваційних технологій: особистісно орієнтованого навчання, кооперації та диференціації, проектної діяльності, арт-терапевтичних, кінезіотерапії, сендплею, петтерапії, портфоліо тощо» [6].

Висновки. Таким чином, здійснене дослідження дозволяє зробити висновки, щона зміну існуючій знанневій парадигмі приходить компетентнісна, яка передбачає формування вмінь пристосовуватися до викликів світу засобом знань, умінь та способів інноваційної діяльності. Знання, вміння та навички, котрими людина оволодіває протягом життя, є необхідними і важливими, проте недостатність і діяльна обмеженість знанневого підходу визначається самим життям його суспільними викликами. Саме тому актуальності сьогодні набуває поняття компетентності особистості, важливою і необхідною є здоров'язбережувальна компетентність.

Сутність та зміст здоров'язбережувальної компетентності полягає в тому, щоб системно виховувати і підтримувати природний баланс дитячого життя, найширше використовувати природні чинники для організації життя дітей, розвивати моторні навички, поглиблювати знання дитини про своє здоров'я та здоров'я інших людей, створювати умови для пропаганди здорового способу життя, вчити набуття навичок охорони здоров'я тощо.

Загалом у подальших дослідженнях необхідно подбати про вироблення стандарту здорового способу життя з раннього віку. Доцільними вбачаємо у цьому процесі також інноваційні технології, які допоможуть педагогу та дитині реалізувати здоров'язбережувальну компетентність і широко втілити її у практику власного життя.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf>
2. Волошин О. Р. Здоров'я як предмет вітчизняної та зарубіжної педагогіки. *Молодь і ринок*. 2009. № 11 (58). С. 151–155.
3. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування саногенного мислення як технологія забезпечення професійного здоров'я майбутніх учителів. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020. Випуск 46. С. 104–111.
6. Пантюк Т., Ярушак М., Прейс Н., Потюк С. Інноваційні технології як чинник формування здорового способу життя дітей. *Гірська школа українських Карпат*. 2019. № 21. С. 25–29.
7. Степко М. Компетентнісний підхід: його сутність. Що є прийнятним, а що проблемним для вищої освіти України? *Вища освіта України*. 2009. № 1. С. 43–52.

Reference:

1. Bazovyi component doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf> [in Ukrainian].
2. Voloshyn, O. R. (2009). Zdorovia yak predmet vitchyznianoї ta zarubizhnoi pedahohiky [Health as a subject of Domestic and Foreign Pedagogy]. *Molod i rynek*, 11(58), 151–155 [in Ukrainian].
3. Hluzman, O. V. (2009). Bazovi kompetentnosti: sutnist ta znachennia v zhyttievomu uspihku osobystosti [Basic competencies: the essence and significance in the life success of the individual]. *Pedahohika i Psykholohiia*, 2, 51–61 [in Ukrainian].
4. Ovcharuk, O. V. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniї osviti: svitovyi dosvid ta ukraїnskiї perspektyvy: Biblioteka z osvitnoi polityky* [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy]. Kyiv: "K.I.S." [in Ukrainian].
5. Meshko, H. M., & Meshko, O. I. (2020). Formuvannia sanohennoho myslennia yak tekhnolohiia zabezpechennia profesiinoho zdorovia maibutnikh uchyteliv [Formation of sanogenic thinking as a technology to ensure the professional health of future teachers]. *Pedahohichnyi almanakh*, 46, 104–111 [in Ukrainian].
6. Pantiuk, T., Yarushak, M., Preis, N., & Potiuk, S. (2019). Innovatsiini tekhnolohii yak chynnyk formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia ditei [Innovative technologies as a factor in the formation of a healthy lifestyle for children]. *Hirska shkola ukraїnskykh Karpat*, 21, 25–29 [in Ukrainian].
2. Stepko, M. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid: yoho sutnist. Shcho ye pryiniatnym, a shcho problemnym dlia vyshchoї osvity Ukraїny? [Competence approach: its essence. What is acceptable and what is problematic for higher education in Ukraine?]. *Vyshcha osvita Ukraїny*, 1, 43–52 [in Ukrainian].

Denysiak Y. V.,
orcid.org/0000-0002-3111-1753

**ESSENCE AND CONTENT OF HEALTH-PRESERVING COMPETENCE
 OF PRESCHOOLERS**

The essence and content of the competence approach and its important and necessary component – health-preserving competence of preschoolers – is analysed in the article. It is proved that modern conditions create the necessity to find new strategies and paradigms of education, taking into account the processes of globalization, informatization, integration, urbanization and technologicalization of public life, where education plays an important role.

We confirm the fact that the formation of vital competencies should be started at an early age, when all the sensitive periods of the child are activated, and he makes his direct acquaintance with the world, nature and people around. We believe that especially important institutions that systematically influence these processes are the following: the nuclear and extended family, preschool and extra-scholastic education institutions. Among the key competencies that are vital to everyone throughout the life is healthcare competence. Its formation should be systematically started within the limits of preschool age, gradually enriching and expanding its content and applied aspect.

The purpose of key competencies in their modern interpretation and understanding is to create such an educational field that would be focused on the needs of the present and the future. We should take care not only of technological, economic, social realities, but, above all, of the child's health from an early age.

The essence and content of healthcare (health-preserving) competence lies in systematic education and maintenance of the natural balance of children's lives, making the most of natural factors to organize children's lives, develop motor skills, deepen the child's knowledge of their health and the health of others, create conditions for the promotion of a healthy lifestyle, to teach the acquisition of health care skills, etc. In general, it should be considered a priority to develop a standard of healthy living from an early age. Innovative technologies that will help the teacher and the child to implement health-preserving competence and widely use it in the practice of their own lives are considered as well quite reasonable.

Key words: competence approach, a preschooler, preschool education institution, health-preserving competence, healthcare, preschool age, healthy lifestyle.

Дата надходження статті: 19.10 2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Пантюк Т. І.

УДК 37.014

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi50.295>

Дереш В. С.*,

orcid.org/0000-0003-3740-7288

Ліпишиць Л. В.*,

orcid.org/0000-0001-6443-3321

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті розглянуто особливості партнерської взаємодії (узгодженої діяльності) представників різних поколінь у сучасному освітньому просторі. Визначено, що у сучасному освітньому просторі України відбувається взаємодія між представниками покоління «бебі-бумерів», покоління Х, покоління Y та покоління Z. Розкрито характерні особливості світосприйняття представників різних поколінь, що впливають на встановлення взаємозв'язку як між педагогами і здобувачами освіти, так і між самими викладачами.

З'ясовано, що сучасні діти і молодь відрізняються від викладачів швидкістю мислення, способами отримання знань і комунікативними навичками: покоління «бебі-бумерів» і покоління Х є «цифровими іммігрантами», адже виростили у нецифровій, доінтернетівській культурі, а покоління Y та покоління Z – «цифрові аборигени», які знають лише цифрову культуру.

*© Дереш В. С.

*© Ліпишиць Л. В.